

Nauczycielska Akademia Praw Człowieka

SPIS TREŚCI

Wstęp	2
Scenariusz warsztatów „Gra o prawa: pięć filarów ochrony człowieka”	4
Materiały dodatkowe	7
Scenariusz zajęć “Inność jako wartość — jak reagować na wyzwania różnorodności w klasie”	21
Materiały dodatkowe	23
Scenariusz warsztatów „Ableizm w szkole — jak rozpoznawać i zmieniać praktyki dyskryminacyjne wobec uczniów/uczennic z niepełnosprawnościami”	26
Materiały dodatkowe	30
Scenariusz zajęć “Równość w praktyce: prawa kobiet”	34
Materiały dodatkowe	37

Droga Użytkowniczko, Drogi Użytkowniku,

Cieszymy się, że sięgasz po tę publikację — powstała dla właśnie osób, które chcą rozmawiać z młodymi ludźmi o świecie w sposób mądry, uważny i oparty na faktach. Niezależnie od tego, czy masz doświadczenie w edukacji o prawach człowieka, czy dopiero zaczynasz — ten „Pakiet startowy” został stworzony po to, by ułatwić Ci pierwszy krok.

Jednocześnie mamy nadzieję, że po tę publikację sięgną osoby reprezentujące różne środowiska i różne poglądy. Dlatego szczególnie zachęcamy do prowadzenia zajęć w duchu dialogu — z przestrzenią na różnice, z empatią i z szacunkiem dla doświadczeń młodych ludzi. Właśnie tak pokazujemy w praktyce, że można się pięknie różnić, jednocześnie pozostając w rozmowie, której celem jest zarówno refleksja, jak i szukanie sposobów na wspólne działania.

W „Pakiecie startowym” znajdziesz sześć scenariuszy, które dotyczą fundamentalnych kwestii praw człowieka i demokracji:

- wprowadzenie do systemów ochrony praw człowieka,
- zajęcia o różnorodności jako wartości,
- scenariusze dotyczące grup najczęściej doświadczających nierówności:
- kobiet, migrantów/ek i uchodźców/czyń, osób z niepełnosprawnościami.

To zestaw, który możesz wykorzystać niezależnie od przedmiotu i doświadczenia — wystarczy ciekawość i otwartość.

Scenariusze powstały w oparciu o model działania Humanity in Action Polska, który od lat się sprawdza. Łączy trzy elementy:

- Edukacja – rzetelna wiedza i rozwój kluczowych kompetencji.
- Inspiracja – wzmacnianie sprawczości i odwagi do podejmowania działań w swoim otoczeniu.
- Networking – budowanie relacji, dzięki którym zmiana staje się bardziej trwała i widoczna.

Polecamy także inne dostępne za darmo publikacje Humanity in Action Polska, współtworzone przez wiodących ekspertów/teki oraz reprezentantów/reprezentantki grup mniejszościowych, które możesz wykorzystać w pracy dydaktycznej:

- Karta Praw Podstawowych UE na co dzień,
- Nagradzana seria książek interaktywnych:
  - O Żydach i Żydówkach,
  - O Uchodźcach i Uchodźczyniach,
  - O osobach z niepełnosprawnościami,
  - Od A do Z o osobach LGBTQIAP,
  - O mowie nienawiści i hejcie,
- Oraz pierwszą tego typu aplikację edukacyjną 10krokov.org, która pomaga uczyć o mechanizmach prowadzących do dyskryminacji i przemocy. Dostępna w trzech językach polskim, angielskim i niemieckim.

Życzymy Ci ciekawych rozmów i (współ)pracy, po której zostaje poczucie sensu – zarówno u Ciebie, jak i u młodych ludzi, z którymi działasz.

Z pozdrowieniami

Monika Mazur-Rafał, EMBA
Prezeska Zarządu Fundacji
Humanity in Action Polska

dr Magdalena Szarota
Członkini Zarządu Fundacji
Humanity in Action Polska

Scenariusz warsztatów „Gra o prawa: pięć filarów ochrony człowieka”

Czas trwania: 90 min

Grupa: nauczycielki i nauczyciele szkół średnich (WOS, historia, etyka)

Materiały:

- 5 plakatów A1 z nazwami systemów, markery, karteczki samoprzylepne,
- Gra o prawa: zestaw pytań z odpowiedziami dla prowadzących,
- Pakiet podstawowych informacji o 5 systemach ochrony praw człowieka.

Powitanie i wprowadzenie (15 min)

Cele zajęć

- zrozumienie różnic i powiązań między pięcioma systemami ochrony praw człowieka: krajowym, Unii Europejskiej, Rady Europy, OBWE i ONZ,
- poznanie ich genezy, kluczowych dokumentów, mocy prawnej i instytucji,
- odkrycie metod, które można później wykorzystać w pracy z młodzieżą.

Pomysł na te zajęcia bazuje na doświadczeniach pracy z nauczycielkami i nauczycielami w HIA Polska, z których wynika, że edukacja o systemach praw człowieka często koncentruje się na jednym lub dwóch systemach, podczas gdy Polska funkcjonuje w pięciu z nich i dlatego warto mieć pełniejszy obraz.

Rozgrzewka / rozmowa wprowadzająca (5–7 min)

- Z ilu poziomów ochrony praw człowieka korzystamy jako obywatele/ki Polski – i który z nich „nadaje ton”, gdy dochodzi do konfliktu norm?
- O jakich systemach mówicie w szkole? Macie swój „ulubiony”? Dlaczego?

Cel: uruchomić wiedzę uczestników/czek i pokazać, że każdy/a ma już doświadczenie z tym tematem – nawet jeśli nie zawsze je nazywa.

Ćwiczenie 1 – „Rzecznicy systemów” (25–30 min)

Cel ćwiczenia: uporządkowanie i ugruntowanie wiedzy, osadzenie jej w praktycznym kontekście i stworzenie wspólnego punktu odniesienia do dalszej pracy.

Instrukcja:

1. Uczestnicy/czki odliczają do 5 i dzielą się na grupy. Każda grupa podchodzi do stolika z plakatem jednego systemu (Polska, UE, Rada Europy, OBWE, ONZ).
2. Otrzymują kartę informacyjną z faktami o swoim systemie.
3. Zadanie grupy:
  - przeczytać informacje,
  - wybrać najważniejsze elementy (geneza, kluczowy dokument, instytucja, moc, znaczenie),
  - przygotować krótką (2–3 min) prezentację: dlaczego ten system jest ważny i czym wyróżnia się na tle innych.
4. Grupy mają 10 minut na przygotowanie, następnie każda prezentuje swoją część.
5. Po każdej prezentacji prowadząca dopytuje o jedną „supermoc” danego systemu.

Ćwiczenie 2 – „Systemy w działaniu” (25–30 min)

Cel: pokazanie, jak różne systemy ochrony praw człowieka reagują na podobne sytuacje i gdzie przebiegają ich granice kompetencji, by możliwe było przejście od wiedzy teoretycznej do rozumienia praktycznego działania systemów ochrony praw człowieka.

Przebieg:

- Grupy dostają krótkie opisy sytuacji (case studies), np. dotyczące wolności słowa, prawa do prywatności, równego traktowania czy przemocy państwowej.
- Zadanie: ustalić, który system (lub które systemy) mógłby zareagować w danej sprawie i w jaki sposób.
- Dyskusja: jakie są ograniczenia poszczególnych systemów, a gdzie się uzupełniają?

Ćwiczenie 3 – „Gra o prawa” (20 min)

Cel: powtórzenie i utrwalenie wiedzy w formie quizu, który można potem wykorzystać w klasie, a także pokazanie, jak zróżnicowany, ale powiązany jest system ochrony praw w Polsce i na świecie.

Przebieg:

- Na sali rozwieszono są plakaty z nazwami pięciu systemów.
- Prowadząca czyta pytania (np. o genezę, dokumenty, moc, instytucje, skutki działań).
- Uczestnicy przemieszczają się pod ten plakat, który ich zdaniem odpowiada na pytanie.
- Ci, którzy znają odpowiedź, zapisują ją na karteczce ze swoim imieniem i przyklejają na odpowiedni plakat.
- Po kilku rundach powstaje wizualna mapa systemów ochrony praw człowieka.

Wariant do wykorzystania w szkole: uczniowie/uczennice sami mogą przygotować pytania lub plakaty, np. w ramach projektu edukacyjnego.

Materiały do Ćwiczenia 1 – „Rzecznicy systemów”

System krajowy – Polska

Geneza i kontekst

System krajowy to podstawowy poziom ochrony praw człowieka – obowiązujący w granicach danego państwa. System ochrony praw człowieka w Polsce opiera się na Konstytucji RP z 1997 r., której rozdział II szczegółowo określa wolności, prawa i obowiązki obywateli. Fundamenty polskiej kultury praw człowieka wywodzą się jednak z długiej tradycji walki o wolność i godność człowieka – od Konstytucji 3 maja, przez opozycję demokratyczną lat 70. i 80., po budowę państwa prawa po 1989 roku.

Podstawy prawne

Najwyższym aktem prawnym jest Konstytucja RP, uzupełniona o ratyfikowane traktaty międzynarodowe, które w hierarchii stoją ponad ustawami. Polska jest również stroną najważniejszych konwencji ONZ, Rady Europy i UE.

Instytucje i mechanizmy ochrony

- Rzecznik Praw Obywatelskich (RPO) – niezależny organ stojący na straży praw człowieka, kontrolujący działania władz publicznych i przyjmujący skargi obywateli.
- Rzecznik Praw Dziecka (RPD) – chroni prawa dzieci i młodzieży, reaguje na przemoc, dyskryminację i zaniedbanie.
- Rzecznik Praw Pacjenta, Rzecznik Finansowy, Rzecznik Praw Konsumenta – chronią określone grupy lub interesy obywateli.
- Sądy i Trybunały (Sąd Najwyższy, Trybunał Konstytucyjny, sądy powszechne) – stosują i interpretują prawo w duchu Konstytucji i konwencji międzynarodowych.
- Sejm, Senat i rząd – uchwalają i wdrażają przepisy dotyczące ochrony praw człowieka.
- Organizacje społeczne i watchdogi – odgrywają kluczową rolę w monitorowaniu, edukacji i rzecznictwie.

Zakres ochrony

- Prawa osobiste: życie, wolność, prywatność, ochrona danych.
- Prawa polityczne: wolność słowa, zgromadzeń, prawo wyborcze.
- Prawa społeczne i ekonomiczne: praca, edukacja, opieka zdrowotna, zabezpieczenie społeczne.
- Prawa grupowe: prawa dziecka, mniejszości, osób z niepełnosprawnościami, migrantów.

Współczesne wyzwania

- Polaryzacja społeczna i mowa nienawiści – szczególnie wobec mniejszości narodowych, etnicznych, religijnych i osób LGBTQ+.
- Dezinformacja i spadek zaufania do instytucji – utrudniają rzetelną debatę publiczną i obronę praw jednostki.
- Praworzędność i niezależność sądów – kluczowy warunek skutecznej ochrony praw człowieka.
- Prawa osób uchodźczych i migrantów – potrzeba skutecznej, humanitarnej polityki.
- Równość i włączenie społeczne – w tym prawa kobiet, osób z niepełnosprawnościami i starszych.
- Bezpieczeństwo cyfrowe i prywatność – ochrona danych i wolności w erze nowych technologii.

Znaczenie historyczne

Polska tradycja praw człowieka kształtowała się dzięki działaczom opozycji demokratycznej i reformatorom życia publicznego. Wśród nich Tadeusz Mazowiecki – pierwszy premier wolnej Polski, współtwórca Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka i pierwszy specjalny wysłannik ONZ ds. praw człowieka w byłej Jugosławii; Andrzej Wielowieyski – współorganizator Komitetu Obrony Robotników i rzecznik dialogu społecznego; oraz liczne organizacje pozarządowe, które po 1989 roku budowały kulturę obywatelską i społeczeństwo demokratyczne.

Materiały edukacyjne

- Centralny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli / ZPE (Zintegrowana Platforma Edukacyjna MEN) – scenariusze lekcji o prawach człowieka, konstytucji, równości i obywatelstwie.
- Ośrodek Rozwoju Edukacji (ORE) - materiały dla nauczycieli, programy edukacji obywatelskiej, kursy online.
- Instytut Praw Człowieka UW, Helsińska Fundacja Praw Człowieka, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę, Amnesty International Polska → raporty, analizy przypadków, gry edukacyjne, kursy o prawach człowieka; Fundacja im. Stefana Batorego – raporty o stanie demokracji.
- Biuro Rzecznika Praw Obywatelskich – scenariusze lekcji i publikacje dla szkół.
- Humanity in Action Polska – programy dla liderów/ek, edukatorów/ek, multiplikatorów/ek i nauczycieli/ek.

OBWE – Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie

Geneza

Organizacja powstała w 1975 r. w wyniku podpisania Aktu Końcowego Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w Helsinkach. Była odpowiedzią na napięcia zimnowojenne i potrzebę stworzenia forum dialogu między Wschodem a Zachodem.

Siedziba

Wiedeń (Austria)

Podstawowy dokument

Akt końcowy KBWE (1975) – zbiór politycznych zobowiązań dotyczących poszanowania praw człowieka, demokracji, pokoju i bezpieczeństwa w Europie, którego architektami byli Helmut Schmidt (Niemcy) i Valéry Giscard d'Estaing (Francja), a którzy wierzyli, że dialog i prawa człowieka mogą być skutecznym narzędziem bezpieczeństwa, a nie tylko politycznym hasłem. Dzięki ich zaangażowaniu Zachód uznał powojenne granice Europy, a Wschód – zgodził się na zapis o prawach człowieka i wolnościach obywatelskich.

Moc

Deklaratywna – decyzje nie mają mocy prawnie wiążącej, ale silny wpływ polityczny i moralny.

Kluczowe instytucje

- ODIHR – Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka z siedzibą w Warszawie – jedno z najważniejszych biur organizacji, monitoruje wybory, wspiera demokrację i edukację o prawach człowieka.
- Wysoki Komisarz OBWE ds. Mniejszości Narodowych
- Przedstawiciel OBWE ds. Wolności Mediów

Działania

OBWE działa głównie w trzech „wymiarach bezpieczeństwa”: polityczno-wojskowym, ekonomiczno-środowiskowym i wymiarze ludzkim – który bardzo mocno wiąże się z tematyką praw człowieka, demokratyzacji, równości i edukacji obywatelskiej.

Poniżej kilka konkretnych działań, które m.in. OBWE realizuje:

- prowadzi misje obserwacji wyborów w państwach członkowskich, np. w Polsce została pracowała misja „Limited Election Observation Mission” na wybory prezydenckie w 2025 r.
- programy mające na celu wzmacnianie praw człowieka, demokracji, rządów prawa, przeciwdziałanie dyskryminacji i wspieranie mniejszości.
- działa na rzecz wolności mediów i wolności zgromadzeń, co w praktyce oznacza monitorowanie warunków pracy mediów, warunków dla organizacji pozarządowych oraz przestrzegania standardów demokratycznych w państwach członkowskich.
- zajmuje się problemami migracji, mniejszości narodowych, przeciwdziałaniem handlowi ludźmi, cyber-bezpieczeństwem i współpracą transgraniczną w dziedzinie bezpieczeństwa.

OBWE specjalizuje się w monitorowaniu wyborów prowadzi również Misje Specjalne w regionach zagrożonych konfliktami.

Polski kontekst

Polska jest członkiem od początku istnienia, a w 2022 r. pełniła roczne przewodnictwo w OBWE, Warszawa jako siedziba ODIHR odgrywa ważną rolę w międzynarodowym systemie ochrony praw człowieka. Polska w 2022 r. podkreślała znaczenie demokracji, wolności mediów i wsparcia społeczeństwa obywatelskiego, szczególnie w kontekście wojny w Ukrainie.

Postaci

Wśród inicjatorów KBWE byli m.in. Willy Brandt i Lech Wałęsa, symbolizujący dialog Wschód–Zachód.

Materiały edukacyjne

- www.osce.org/odihr – raporty i narzędzia edukacyjne nt. demokracji i wyborów.
- Publikacje ODIHR o edukacji obywatelskiej, przeciwdziałaniu dyskryminacji i edukacji o prawach człowieka.
- Edukacyjne materiały o demokracji, prawach człowieka i obserwacji wyborów dostępne są na stronach ODIHR, OSCE Academy, a także w sekcji Youth Engagement OBWE.

Unia Europejska (w kontekście ochrony praw człowieka)

Geneza i kontekst

Unia Europejska (UE) wyrosła z idei trwałego pokoju po II wojnie światowej. Jej początkiem była Deklaracja Schumana z 1950 r. – plan stworzenia wspólnoty gospodarczej, która uniemożliwi kolejne konflikty. Autorzy projektu – Robert Schuman, Jean Monnet i Konrad Adenauer

– uznawani są za ojców założycieli zjednoczonej Europy. W 1951 r. powstała Europejska Wspólnota Węgla i Stali, 1957 r. powstały Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG) i Europejska Wspólnota Energii Atomowej, które w 1993 r. zostały przekształcone w Unię Europejską (Traktat z Maastricht). Z czasem projekt gospodarczy przekształcił się w wspólnotę wartości, opartą na prawach człowieka, demokracji i rządach prawa.

Cel

Zapewnienie pokoju, stabilności, dobrobytu i poszanowania praw człowieka w Europie. UE łączy integrację gospodarczą z ochroną wartości demokratycznych i praw podstawowych.

Podstawy prawne i moc

Najważniejszym dokumentem w zakresie ochrony praw człowieka jest Karta Praw Podstawowych Unii Europejskiej (2000, obowiązuje od 2009 r.). Określa ona katalog praw osobistych, obywatelskich, politycznych, gospodarczych i społecznych, przysługujących każdej osobie na terytorium UE.

Karta ma moc wiążącą – obowiązuje wszystkie instytucje unijne i państwa członkowskie przy stosowaniu prawa UE. Obecnie liczy 27 państw członkowskich.

Instytucje i mechanizmy ochrony

- Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) – interpretuje prawo UE, rozpatruje skargi na państwa członkowskie i zapewnia skuteczność Karty.
- Parlament Europejski – przyjmuje akty prawne, raporty o stanie praworządności i rezolucje w obronie praw człowieka.
- Agencja Praw Podstawowych UE (FRA) – bada sytuację praw człowieka w państwach UE, przygotowuje raporty i rekomendacje.
- Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich – rozpatruje skargi obywateli na działania instytucji UE.

Kompetencje Unii Europejskiej w zakresie ochrony praw człowieka

1. Tworzenie standardów prawnych – przyjmowanie aktów prawa unijnego (dyrektyw, rozporządzeń) gwarantujących równość, niedyskryminację, ochronę danych osobowych i prawa pracownicze.
2. Stosowanie Karty Praw Podstawowych UE – wiąże wszystkie instytucje UE i państwa członkowskie, gdy realizują prawo unijne.
3. Nadzór nad przestrzeganiem wartości UE – Komisja Europejska i Rada UE mogą wszczynać procedury wobec państw naruszających praworządność i prawa człowieka (art. 7 TUE).
4. Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości UE – zapewnia zgodność prawa i praktyki państw z Kartą i traktatami.
5. Monitorowanie i doradztwo – Agencja Praw Podstawowych (FRA) analizuje sytuację w państwach członkowskich i przygotowuje rekomendacje.
6. Promowanie praw człowieka w polityce zewnętrznej – UE wspiera demokrację, prawa człowieka i społeczeństwo obywatelskie na świecie poprzez klauzule praw człowieka w umowach i fundusze pomocowe.

Siedziba

Bruksela (Belgia) – główna siedziba instytucji UE.

Trybunał Sprawiedliwości – Luksemburg.

Parlament Europejski – Bruksela i Strasburg.

Polski kontekst

Polska przystąpiła do UE 1 maja 2004 r., po latach starań o integrację europejską.

Materiały dla nauczycieli

- Portal „Europa Dla Młodych” (europa.eu/learning-corner) – gry, scenariusze i quizy o UE.
- Centrum Dokumentacji Europejskiej przy przedstawicielstwie Komisji Europejskiej w Warszawie.
- Materiały edukacyjne Team Europe Direct Polska – lekcje o wartościach UE, integracji i prawach obywatelskich.
- Broszura Fundacji Humanity in Action Polska: „Karta Praw Podstawowych na co dzień”

Rada Europy

Geneza i kontekst

Rada Europy (RE) powstała w 1949 r. jako pierwsza ogólnoeuropejska organizacja polityczna po II wojnie światowej. Jej celem było zapobieganie kolejnym konfliktom poprzez współpracę państw w dziedzinie demokracji, praw człowieka i rządów prawa. Za jej powstaniem stali m.in. Winston Churchill, Robert Schuman i Alcide De Gasperi, którzy wierzyli, że wspólna Europa musi opierać się na wspólnych wartościach, a nie tylko na gospodarce. Rada Europy zrzesza dziś 46 państw, w tym wszystkie kraje UE oraz m.in. Turcję, Wielką Brytanię i Ukrainę. Polska przystąpiła do RE w 1991 r., co otworzyło jej drogę do integracji europejskiej i systemu ochrony praw człowieka.

Podstawy prawne i moc

Najważniejszym dokumentem Rady Europy jest Europejska Konwencja Praw Człowieka (EKPCz), przyjęta w 1950 r. w Rzymie, a obowiązująca od 1953 r.

Konwencja ustanawia prawa podstawowe – do życia, wolności, rzetelnego procesu, prywatności, wolności słowa czy zakazu tortur – oraz mechanizm ich egzekwowania poprzez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz).

Wyroki Trybunału są prawnie wiążące dla państw-stron Konwencji.

Instytucje i mechanizmy ochrony

- Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz) w Strasburgu – rozpatruje skargi indywidualne i państwowe dotyczące naruszeń EKPCz.
- Komitet Ministrów – organ polityczny RE, który nadzoruje wykonanie wyroków ETPCz.
- Komisarz Praw Człowieka RE – prowadzi monitoring, wizyty krajowe i raporty tematyczne.
- Zgromadzenie Parlamentarne RE (PACE) – forum debaty i kontroli demokratycznej.

Siedziba

Strasburg (Francja) – siedziba zarówno Rady Europy, jak i ETPCz.

Kompetencje Rady Europy

1. Ochrona praw człowieka – poprzez Europejską Konwencję Praw Człowieka i działalność Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.
2. Wzmacnianie demokracji – wspieranie wolnych wyborów, samorządności i udziału obywateli w życiu publicznym.
3. Promowanie rządów prawa – doradztwo legislacyjne, reformy sądownictwa i monitorowanie niezależności wymiaru sprawiedliwości.
4. Zwalczenie dyskryminacji – działania na rzecz równości płci, praw dzieci, osób z niepełnosprawnościami, mniejszości i migrantów.
5. Rozwój edukacji obywatelskiej i praw człowieka – programy takie jak Kompas, Kompasito, edukacja dla demokracji.
6. Tworzenie i nadzorowanie konwencji europejskich – m.in. Konwencja Sтамbulska, Konwencja o ochronie danych osobowych, Konwencja o zapobieganiu torturom.
7. Monitorowanie przestrzegania standardów przez państwa członkowskie – raporty, rekomendacje i działania naprawcze.

Polski kontekst

Członkostwo w RE odegrało kluczową rolę w demokratycznej transformacji Polski po 1989 r. Dzięki niemu Polska przyjęła standardy ochrony praw człowieka, reformowała wymiar sprawiedliwości i wzmocniła niezależność sądów.

Polscy prawnicy i sędziowie – m.in. prof. Krzysztof Drzewicki i prof. Lech Garlicki – mieli znaczący wkład w rozwój orzecznictwa ETPCz.

Wyroki dotyczące Polski (np. w sprawach dotyczących wolności słowa, praw kobiet, czy niezależności sądów) wielokrotnie inspirowały debatę publiczną i reformy.

Materiały dla nauczycieli

- Rada Europy – Education for Democracy (www.coe.int/education) – scenariusze lekcji, gry i narzędzia o prawach człowieka.
- European Wergeland Centre – programy edukacyjne dla nauczycieli o edukacji obywatelskiej i prawach człowieka.

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ)

Geneza i kontekst

Powstała 24 października 1945 r., po II wojnie światowej, jako odpowiedź na tragiczne skutki globalnego konfliktu. Zastąpiła nieskuteczną Ligę Narodów i od początku miała jeden nadrzędny cel: chronić pokój oraz godność człowieka. Jej filary to: pokój i bezpieczeństwo, rozwój społeczno-gospodarczy, prawa człowieka i współpraca międzynarodowa. Wśród inicjatorów ONZ byli m.in. Eleanor Roosevelt, współtwórczyni Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka oraz Jan Karski, który już w czasie wojny apelował o międzynarodowe mechanizmy ochrony ludności cywilnej.

Podstawy prawne i moc

Najważniejszym dokumentem ONZ jest Karta Narodów Zjednoczonych (1945) – akt założycielski organizacji, określający jej cele, zasady i strukturę. Z kolei Powszechna Deklaracja Praw Człowieka, przyjęta 10 grudnia 1948 r. to fundament współczesnego systemu ochrony praw człowieka, obecnie ten dzień obchodzimy Dzień Praw Człowieka. Choć formalnie nie ma mocy prawnie wiążącej, stała się punktem odniesienia dla wszystkich późniejszych konwencji, w tym Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich Politycznych oraz Międzynarodowego Paktu Praw Gospodarczych, Społecznych i Kulturalnych (1966).

Główne instytucje i mechanizmy

- Rada Praw Człowieka ONZ – monitoruje sytuację praw człowieka na świecie, prowadzi Powszechny Przegląd Okresowy (UPR)
- Wysoki Komisarz ONZ ds. Praw Człowieka (OHCHR) – wspiera państwa w przestrzeganiu praw człowieka
- Komitety traktatowe – np. Komitet Praw Człowieka, Komitet ds. Eliminacji Dyskryminacji Kobiet, Komitet Praw Dziecka
- Specjalni sprawozdawcy – eksperci badający konkretne problemy (np. tortury, wolność słowa, przemoc wobec kobiet)

Zakres działania

Uniwersalny – obejmuje wszystkie państwa członkowskie ONZ (obecnie 193), w tym Polskę – członka-założyciela.

Krytyka

Mimo swojej globalnej roli w utrzymaniu pokoju i ochronie praw człowieka, często krytykowana jest za nieskuteczność wynikającą z ograniczeń strukturalnych i politycznych. System oparty na zgodzie państw członkowskich – zwłaszcza prawie weta w Radzie Bezpieczeństwa – sprawia, że organizacja bywa sparaliżowana wobec konfliktów z udziałem potężnych państw. Misje pokojowe ONZ, takie jak w Rwandzie czy Srebrenicy, pokazały brak szybkiej reakcji, niedostateczne mandaty i brak realnych narzędzi egzekwowania prawa międzynarodowego. ONZ potrafi skutecznie monitorować i apelować, ale zbyt rzadko jest w stanie zapobiec tragediom – co ujawnia napięcie między ideą wspólnej odpowiedzialności a realną polityką państw.

Przykład działania

Rada Praw Człowieka analizuje raporty państw o sytuacji praw człowieka; organizacje pozarządowe mogą zgłaszać naruszenia; ONZ wysyła misje lub wydaje rekomendacje.

Siedziba

Nowy Jork (USA) – główna siedziba ONZ; Genewa (Szwajcaria) – centrum działań w obszarze praw człowieka.

Polski kontekst

Polska uczestniczy w strukturach ONZ od początku jej istnienia. Była niestałym członkiem Rady Bezpieczeństwa (m.in. w latach 2018–2019) i aktywnie wspiera prace UNESCO, UNICEF oraz UNDP.

Polacy – jak prof. Manfred Lachs, sędzia Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości, czy prof. Adam Daniel Rotfeld, dyplomata i współtwórca polityki ONZ ds. rozbrojenia – mieli znaczący wpływ na kształt organizacji.

Materiały dla nauczycieli

- UNESCO Education for Sustainable Development – programy i materiały do nauczania o pokoju i prawach człowieka.
- UNICEF Polska – edukacja dla świata (www.unicef.pl) – gotowe scenariusze lekcji o prawach dziecka i globalnej solidarności.
- UN Web TV i Cyfrowa Biblioteka ONZ – nagrania, raporty i narzędzia edukacyjne dostępne online.

Materiały do Ćwiczenia 2 – „Systemy w działaniu”

Sytuacja 1

W jednym z krajów globalnego Południa rząd blokuje dostęp do internetu podczas masowych protestów młodych ludzi przeciwko zanieczyszczeniu środowiska. Organizacje społeczne apelują o reakcję społeczności międzynarodowej.

Sytuacja 2

W jednym z państw europejskich sądy zaczynają karać nauczycielki i nauczycieli, którzy w szkołach poruszają temat równości płci i praw osób LGBT+. Część nauczycieli traci pracę.

Sytuacja 3

Firma zarejestrowana w kraju członkowskim odmawia zatrudnienia uchodźców z Ukrainy, tłumacząc się „brakiem zaufania do obcokrajowców”. Sprawa trafia do sądu pracy.

Sytuacja 4

W państwie członkowskim odbywają się wybory, ale opozycja nie ma dostępu do mediów publicznych. Dochodzi też do cyberataków na strony www kandydatów/ek.

Sytuacja 5

Studentka z niepełnosprawnością słuchu nie otrzymuje tłumacza migowego podczas egzaminu, mimo wcześniejszego wniosku. Uczelnia nie reaguje.

Materiały do Ćwiczenia 3 "Gra o prawa: Pięć filarów ochrony człowieka"

I. Geneza

Pytanie: Który system powstał po II wojnie światowej, by zapobiec kolejnym konfliktom i stworzyć globalne standardy ochrony praw człowieka?

Odpowiedź: ONZ (Organizacja Narodów Zjednoczonych) – utworzona w 1945 r., data początek międzynarodowemu systemowi ochrony praw człowieka.

Pytanie: Która organizacja europejska powstała w 1949 r. jako pierwsza instytucjonalna odpowiedź na potrzebę wspólnej ochrony praw i wolności w Europie?

Odpowiedź: Rada Europy – zainicjowała powstanie Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (1950).

Pytanie: Która organizacja integruje kraje Europy politycznie i gospodarczo, tworząc wspólne prawo i wartości?

Odpowiedź: Unia Europejska – rozwinięta z Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej (1957).

Pytanie: Która organizacja powstała w czasie zimnej wojny jako forum dialogu między Wschodem a Zachodem?

Odpowiedź: OBWE (Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) – jej początkiem był Akt Końcowy KBWE (Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie) podpisany w Helsinkach w 1975 r.

Pytanie: Który system ochrony praw człowieka w Polsce ma swoje źródła w przemianach demokratycznych po 1989 r.?

Odpowiedź: System krajowy – oparty na Konstytucji RP z 1997 r. i instytucjach ochrony praw obywatelskich.

II. Kluczowe dokumenty i ich moc

Pytanie: Jaki dokument stanowi podstawę ochrony praw człowieka w Polsce i jaką ma moc prawną?

Odpowiedź: Konstytucja RP (1997) – najwyższy akt prawny, bezpośrednio obowiązujący w kraju.

Pytanie: Jaki dokument Rady Europy reguluje prawa człowieka i daje obywatelom prawo skargi na państwo?

Odpowiedź: Europejska Konwencja Praw Człowieka (1950) – wiążący traktat międzynarodowy, nadzorowany przez Europejski Trybunał Praw Człowieka.

Pytanie: Jaki dokument UE określa prawa i wolności obywateli Unii i od kiedy obowiązuje?

Odpowiedź: Karta Praw Podstawowych UE (2000, obowiązuje od 2009 r.) – wiążąca dla instytucji UE i państw członkowskich.

Pytanie: Jaki dokument ONZ zapoczątkował globalny system ochrony praw człowieka?

Odpowiedź: Powszechna Deklaracja Praw Człowieka (1948) – dokument niewiążący prawnie, ale o ogromnym znaczeniu moralnym.

Pytanie: Jaki dokument OBWE określa zasady współpracy i poszanowania praw człowieka w Europie?

Odpowiedź: Akt Końcowy KBWE (Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, podpisany w Helsinkach w 1975 r. – dokument o znaczeniu politycznym, a nie prawnym.

III. Supermoce i słabości systemów

Pytanie: Który system ma sąd zdolny wydawać wiążące wyroki wobec państw naruszających prawa człowieka?

Odpowiedź: Rada Europy – poprzez Europejski Trybunał Praw Człowieka (ETPCz) w Strasburgu.

Pytanie: Który system może nakładać kary finansowe na państwa członkowskie za łamanie wspólnego prawa?

Odpowiedź: Unia Europejska – poprzez Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE).

Pytanie: Który system tworzy uniwersalne standardy i język praw człowieka, ale nie dysponuje środkami przymusu?

Odpowiedź: ONZ – siła w moralnym autorytecie, nie w egzekwowaniu prawa.

Pytanie: Który system w Polsce stoi na straży konstytucyjnych praw i wolności obywatelskich?

Odpowiedź: System krajowy – Rzecznik Praw Obywatelskich oraz sądy krajowe.

Pytanie: Który system ma przede wszystkim funkcję obserwacyjną i polityczną, promując standardy demokratyczne i monitorując wybory?

Odpowiedź: OBWE – raporty i rekomendacje wpływają na praktyki państw, mimo braku sankcji.

Pytanie: Który system daje obywatelom bezpośredni dostęp do mechanizmów ochrony – możliwość złożenia skargi, petycji lub wniosku?

Odpowiedź: Rada Europy (Europejski Trybunał Praw Człowieka, ETPCz) i system krajowy (RPO, sądy).

Pytanie: Który system opiera się na współpracy i dobrowolności państw, przez co jego skuteczność zależy od presji międzynarodowej?

Odpowiedź: ONZ i OBWE – Ponieważ nie dysponują twardymi narzędziami egzekwowania decyzji, ich skuteczność opiera się przede wszystkim na międzynarodowej presji, oczekiwaniach społeczności międzynarodowej oraz dbałości państw o swój wizerunek na arenie globalnej.

Pytanie: Który system wpływa na nas najczęściej w codziennym życiu – nawet jeśli nie jesteśmy tego świadomi?

Odpowiedź: Unia Europejska – prawo UE dotyczy pracy, danych osobowych, równości, środowiska.

Scenariusz zajęć

“Inność jako wartość – jak reagować na wyzwania różnorodności w klasie”

Cele

- Lepiej dostrzegać potrzeby uczniów/uczennic na przykładach i odnieść je do ich praw.
- Podnieść wiedzę i umiejętności reagowania na sytuacje dot. różnorodności.
- Wymienić i ustrukturyzować dobre praktyki (co działa w szkołach) oraz przełożyć je na konkretne wnioski w swojej szkole: co jutro, co w miesiąc.
- Wzmocnić postawę: inność = wartość.

Materiały

Karty 4 sytuacji (poniżej), krótkie wyciągi z materiałów HIA/interaktywnych książek, „Karta planu wsparcia” (szablon 1 str.), karteczki, markery, flipchart.

Krok 1. Pytanie na otwarcie (ok. 10 min)

Krótkie rozgrzewkowe: „Co w mojej klasie/klasach już działa na rzecz równego traktowania? Jakie praktyki/działania są skuteczne w tym zakresie?”

Krok 2. Mapa potrzeb i praw (ok. 10 min)

Dyskusja moderowana — na flipcharcie w jednej kolumnie wypisujemy wspólne potrzeby uczniów/uczennic (bezpieczeństwo, przynależność, zrozumienie, sprawczość, wsparcie), a w drugiej kolumnie powiązane z nimi prawa. Ustalamy język: mówimy o potrzebach i prawach, nie o „problemach”.

Krok 3. Praca w podgrupach — od potrzeb do praktyk (ok. 35 min)

Każda grupa dostaje jedną sytuację i wypełnia kartę pracy z pytaniami:

- Jakie potrzeby i prawa wchodzą w grę?
- Dobre praktyki w klasie (np. kontrakt klasowy, praca w mieszanych parach, język włączający).
- Dobre praktyki w szkole (np. wspólne zasady reagowania, współpraca z psychologiem/pedagogiem, komunikacja z rodzicami).
- Co zrobię jutro / w miesiąc? (2–3 realne kroki, z uwzględnieniem kontekstu prawnego).
- Jak sprawdzę efekt? (proste wskaźniki: praca w parach, klimat, głosy uczniów/uczennic).
- *Rola prowadzącej/go*: pilnować, by każda propozycja miała „dla kogo, po co, jak i kiedy”.

Krok 4. Prezentacje i repozytorium dobrych praktyk (ok. 20 min)

Każda grupa prezentuje co najmniej:

3 potrzeby → 3 praktyki w klasie → 2 praktyki w skali szkoły → 2 kroki „na jutro”.

Zawieszamy karty i tworzymy wspólną mapę „Co działa u nas/w naszych szkołach”.

Krok 5. Przełożenie na praktykę szkolną (ok. 10 min — jeśli wystarczy czasu)

W parach: komu w mojej szkole ten plan mogę zaprezentować? kogo zaproszę do współpracy?

Krok 6. Podsumowanie i wymiana materiałów (ok. 5 min)

Runda: „Jedna inspiracja, jeden wniosek, jedno działanie.”

Materiały do ćwiczenia KROK 3 - SCENARIUSZE SYTUACJI

A. Uczennica z Ukrainy – podgrupa

Uczennica z Ukrainy trzyma się głównie z dwiema innymi Ukrainkami. Na lekcjach ta trójka rzadko pracuje z resztą klasy, na przerwach prawie nie rozmawia z innymi, a podczas zajęć rzadko się zgłasza. Pojawiają się komentarze innych uczniów/uczenic o akcencie i o tym, że „trzymają się tylko razem”. Brak sygnałów o dodatkowym wsparciu językowym.

B. Nowy uczeń – „agresywny”

Do klasy dołączył nowy uczeń. Zdarza mu się podnosić głos, przerywać i reagować impulsywnie, szczególnie przy zmianie zadań i w pracy grupowej. Inni nauczyciele/ki mówią, że bywa „agresywny”, ale przykłady są różne i ogólne. Psycholog jest w kontakcie z rodzicami; mówi się o możliwej diagnozie, której szkoła nie zna.

C. Lekcja o Holokauście → rozmowa o Gazie

Podczas lekcji padły mocne stwierdzenia, m.in. że Izrael jest odpowiedzialny za „ludobójstwo”. Część uczniów/uczenic powoływała się na memy i media społecznościowe. Po lekcji uczennica żydowskiego pochodzenia rozplakała się i powiedziała, że rozmowa była dla niej krzywdząca oraz że zabrakło reakcji na niektóre antysemityczne wypowiedzi.

D. Siniaki na WF – możliwa przemoc

Na WF widać nietypowe siniaki u ucznia, który ostatnio często nie ćwiczył i podawał ogólne, niespójne powody. Na lekcjach bywa wycofany. W rozmowach z klasą pojawiały się aluzje do jego tożsamości psychoseksualnej. Uczeń nie podał jasnego wyjaśnienia, skąd ma siniaki; brak zgłoszeń od rodziców/opiekunów.

Materiały do ćwiczenia
KROK 3 - KARTA PLANU WSPARCIA

Grupa: _____

1) Sytuacja (A/B/C/D) – krótki opis widocznych faktów i informacji nieformalnych:

- _____
- _____
- _____

2) Potrzeby uczniów/uczennic i powiązane prawa (z zakresu których systemów ochrony praw człowieka)

- _____
- _____
- _____
- _____

3) Dobre praktyki w klasie (co działa u Was / w innych szkołach):

- _____
- _____
- _____
- _____

4) Dobre praktyki w skali szkoły (wspólne zasady, współpraca z psychologiem/
pedagogiem, komunikacja z rodzicami):

- _____
- _____
- _____
- _____

5) Kroki wdrożenia: co zrobię JUTRO (2–3 kroki) / w ciągu MIESIĄCA (1–2 kroki):

JUTRO:

- _____
- _____

W CIĄGU MIESIĄCA:

- _____
- _____

6) Jak sprawdzimy efekt? (proste wskaźniki: praca w parach, klimat, głosy uczniów/uczennic):

- _____
- _____
- _____

7) Sojusznicy/ki i komunikacja (kogo włączę, komu przekażę informację):

- _____
- _____
- _____

Notatki:

- _____
- _____
- _____

Scenariusz warsztatów „Ableizm w szkole – jak rozpoznawać i zmieniać praktyki dyskryminacyjne wobec uczniów/uczennic z niepełnosprawnościami”

Informacje

- Czas trwania: 90 minut
- Grupa docelowa: nauczyciele/nauczycielki szkół podstawowych oraz ponadpodstawowych
- Liczba osób: 10–30
- Forma: warsztat interaktywny

Cele

Po warsztacie uczestnicy i uczestniczki potrafią:

- identyfikować mechanizmy ableizmu w codziennych działaniach szkoły,
- projektować praktyki anty-ableistyczne w klasie i skali całej szkoły,
- tworzyć proste plany interwencji (działania „na jutro” i „w miesiąc”),
- wzmacniać postawę: „niepełnosprawność ≠ deficyt; ableizm ≠ neutralność; szkoła = odpowiedzialność”.

Materiały

- Flipchart/whiteboard, markery, karteczki samoprzylepne.
- Fragmenty publikacji „O osobach z niepełnosprawnościami” Fundacji Humanity in Action Polska.
- „Mechanizmy ableizmu – szybka ściągą” – po jednym egzemplarzu na osobę lub minimum jeden na podgrupę.
- „Ableizm Bingo” – karty pracy (jedna na osobę).
- „Karta pracy – Analiza sytuacji A–D” – jedna na każdą sytuację.
- „Karta planu wsparcia anty-ableistycznego” – po jednej na osobę w kroku 5.
- Checklist anty-ableistyczna dla szkoły – jedna na osobę lub na podgrupę.

Krok 1 (10 min) – Pytanie na otwarcie: ujawniamy ukrytą „normalność”

Cel: uświadomić, że wiele „neutralnych” praktyk szkoły jest opartych na założeniu „sprawnego ucznia/sprawnej uczennicy” i może wykluczać osoby z niepełnosprawnościami.

Forma pracy: plenum, burza mózgów.

Instrukcja dla prowadzącego/ej:

- Powitanie, krótkie przedstawienie się i przedstawienie celu warsztatu.
- Ustalenie zasad pracy (szacunek, poufność, prawo do nie brania udziału w ćwiczeniu, mówienie z perspektywy „ja”).
- Napisanie na flipcharcie: „Jakie praktyki w naszej szkole wydają się neutralne, ale mogą wykluczać?”
- Burza mózgów: uczestnicy/czki podają przykłady, prowadzący/a zapisuje je na flipcharcie.
- Pytania pogłębiające: „Kto może być wykluczony?”, „Jaką normę normalności zakładamy?”.

Rezultat: lista szkolnych praktyk, które „wydają się neutralne”, ale mogą wykluczać uczniów/uczennice z niepełnosprawnościami.

Krok 2 (10 min) – Mapa potrzeb i praw + mini „Ableizm Bingo”

Cel: pokazać, że potrzeby i prawa są ze sobą powiązane oraz ujawnić naruszenia wynikające z ableizmu.

Instrukcja dla prowadzącego/ej:

- Na flipcharcie narysuj dwie kolumny: POTRZEBY (bezpieczeństwo, przynależność, dostępność, autonomia, godność) i PRAWA (brak dyskryminacji, dostosowania, głos ucznia/uczennicy, równe traktowanie).
- Odwołując się do listy z Kroku 1, pytaj: „Które potrzeby są naruszane?”, „Jakie prawa są łamane w tej sytuacji?”.
- Rozdaj karty „Ableizm Bingo”. Poproś: zaznacz wypowiedzi, które słyszałeś/aś w swojej szkole; gwiazdką (*) oznacz te, które sam/a wypowiedziałeś/aś lub pomyślałeś/aś
- Krótka rozmowa: które zdania zaznaczano najczęściej, jakie niosą skutki dla uczniów/uczennic.

Rezultat: mapa najczęściej naruszanych potrzeb i praw oraz pierwsze rozpoznanie języka wzmacniającego ableizm.

- Czy szkoła reaguje na wykluczenia (procedury, osoby odpowiedzialne, działania naprawcze)?
- Czy współpracujemy z rodzicami i organizacjami wspierającymi osoby z niepełnosprawnościami?

Krok 3 (35 min) – Praca w podgrupach

Cel: analiza mechanizmów ableizmu i projektowanie rozwiązań w odniesieniu do konkretnych sytuacji szkolnych.

Instrukcja dla prowadzącego/ej:

- Podziel grupę na cztery podzespoły
- Rozdaj: opis sytuacji (odwołaj się do listy stworzonej w Kroku 1.), „Mechanizmy ableizmu – szybką ściągę” oraz „Kartę planu wsparcia anty-ableistycznego”.
- Wyjaśnij, że grupa ma zidentyfikować mechanizmy ableizmu i zaplanować: interwencję natychmiastową, działania w klasie, zmiany w skali szkoły, plan na jutro i na miesiąc, wskaźniki zmiany, sojuszników/czek.
- Prowadzący/a krąży między grupami, dopytuje: „Czy nie przerzucacie odpowiedzialności na ucznia/uczennicę?”, „Co zmienia się w systemie?”, „Jak uwzględniacie głos ucznia/uczennicy?”.

Rezultat: gotowe plany wsparcia anty-ableistycznego dla każdej z sytuacji, możliwe do wdrożenia w szkołach.

Krok 4 (20 min) – Prezentacje + mapa praktyk anty-ableistycznych

Cel: wymiana pomysłów między grupami i stworzenie wspólnej mapy praktyk anty-ableistycznych w szkole.

Instrukcja dla prowadzącego/ej:

- Każda grupa prezentuje swój plan (3–4 min): krótki opis sytuacji, kluczowe mechanizmy ableizmu, najważniejsze elementy interwencji natychmiastowej oraz działań „na jutro” i „w miesiąc”.
- Po każdej prezentacji możliwe 1–2 pytania z sali.
- Na flipcharcie narysuj trzy obszary: w klasie, w szkole, we współpracy z rodzicami.
- Wspólnie dopisujcie praktyki anty-ableistyczne, które pojawiły się w planach lub były szczególnie inspirujące.
- Pytaj: „Które działania najbardziej zmieniają normę ‘sprawnego ucznia/sprawnej uczennicy’?”, „Co można zastosować szerzej w całej szkole?”.

Rezultat: wizualna mapa dobrych praktyk anty-ableistycznych, możliwa do sfotografowania i przekazania całej radzie pedagogicznej.

Krok 5 (10 min) – Przełożenie na własną praktykę

Cel: przygotowanie realnego, osobistego planu działania przez każdą osobę uczestniczącą w warsztacie.

Instrukcja dla prowadzącego/ej:

- Rozdaj każdej osobie „Kartę planu wsparcia anty-ableistycznego”.
- Poproś, aby każdy wybrał sytuację ze swojej szkoły (obecną lub często powtarzającą się), związaną z uczniem/uczennicą z niepełnosprawnością (bez wpisywania danych osobowych).
- Uczestnicy/czki wypełniają kartę: opis sytuacji, mechanizmy ableizmu, interwencja natychmiastowa, praktyki w klasie, praktyki w skali szkoły, plan działań na jutro, plan na miesiąc, wskaźniki zmiany, sojusznicy.
- Zachęcaj do korzystania z „Mechanizmów ableizmu — szybkiej ściągki” oraz „Checklisty anty-ableistycznej”.

Rezultat: indywidualne mikro-plany zmiany, możliwe do wdrożenia w praktyce każdej osoby.

Krok 6 (5 min) – Podsumowanie: jedno działanie od jutra

Cel: domknięcie procesu i wzmocnienie poczucia sprawczości poprzez jedno konkretne zobowiązanie.

Instrukcja dla prowadzącego/ej:

- Zaprosz uczestników/czki do dokończenia zdania: „Jedno działanie anty-ableistyczne, które wykonam od jutra, to...”. Kilka osób może podzielić się na forum.
- Podsumuj warsztat, podkreślając: widzenie i zmienianie struktury, a nie tylko „indywidualne przypadki”.
- Przypomnij kluczowe zdania: „niepełnosprawność ≠ deficyt”, „ableizm ≠ neutralność”, „szkoła = odpowiedzialność”.

Rezultat: konkretne, jednoznaczne zobowiązanie do działania i wzmocnienie sprawczości uczestników/czek.

Materiały do ćwiczenia
Krok 2. „Ableizm Bingo”
KARTA PRACY

Instrukcja: Zaznacz wypowiedzi, które słyszałeś/aś w swojej szkole. Gwiazdką (*) oznacz te, które sam/a kiedyś powiedziałeś/aś lub pomyślałeś/aś.

- „Nie chcę faworyzować, więc nie dam dodatkowego czasu.”
- „Wszyscy mają robić to samo.”
- „Bez orzeczenia nic nie możemy zrobić.”
- „Podziwiam go/ją, że mimo wszystko przyszedł/przyszła do szkoły.”
- „Nie przesadzajmy, każdy ma jakieś ograniczenia.”
- „Nie zwracajmy uwagi, żeby się nie poczuł/poczuła inaczej.”
- „On/ona musi się po prostu bardziej postarać.”
- „Nie mogę zmienić zasad tylko dla jednej osoby.”
- „To niesprawiedliwe wobec reszty klasy.”
- „Nie chcę robić wyjątku.”

Materiały do ćwiczenia

Krok 3. Analiza mechanizmów ableizmu

Mechanizmy ableizmu – szybka ściągga

Normalizacja – zakładanie, że „sprawność” jest normą i punktem odniesienia.

Heroizacja – traktowanie ucznia/uczennicy z niepełnosprawnością jako inspiracji („bo mimo wszystko daje radę”).

Medykalizacja – sprowadzanie potrzeb do orzeczeń i diagnoz; uznanie, że bez nich nie ma podstaw do działania.

Uniwersalizm – przekonanie, że wszyscy robią to samo, w ten sam sposób i w tym samym czasie.

Biurokratyczne wykluczenie – „bez orzeczenia się nie da nic zrobić”.

Przerzucanie odpowiedzialności na ucznia/uczennicę oczekiwanie, że to on/ona ma „bardziej się postarać”, „dostosować się”.

Niewidoczność – pomijanie zróżnicowanych potrzeb, brak pytania ucznia/uczennicy o perspektywę.

Checklista anty-ableistyczna dla szkoły

- Czy dostosowania są łatwo dostępne (procedury, formularze, wsparcie specjalistów)?
- Czy nauczyciele/ki znają różne formy wsparcia (organizacyjnego, dydaktycznego, emocjonalnego)?
- Czy przestrzeń szkoły jest sensorycznie przyjazna (hałas, oświetlenie, oznaczenia, miejsce wyciszenia)?
- Czy język używany w szkole (w dokumentach, na radach, wobec uczniów/uczennic) nie wzmacnia ableizmu?
- Czy uczniowie/uczennice mają realny głos (konsultacje, samorząd, indywidualne rozmowy)?
- Czy oceniamy postęp zamiast normy sprawności (indywidualizacja, docenianie wysiłku)?
- Czy szkoła reaguje na wykluczenia (procedury, osoby odpowiedzialne, działania naprawcze)?
- Czy współpracujemy z rodzicami i organizacjami wspierającymi osoby z niepełnosprawnościami?

Materiały do ćwiczenia

Krok 3. Karta planu wsparcia anty-ableistycznego. Analiza sytuacji

1. Opis sytuacji:

---

2. Jakie mechanizmy ableizmu są tu widoczne?

---

3. Co mogę zrobić natychmiast (interwencja tu i teraz)?

---

4. Co mogę zmienić w klasie?

---

5. Co wymaga zmiany na poziomie szkoły?

---

6. Plan działań na jutro:

---

7. Plan działań na najbliższy miesiąc:

---

8. Wskaźniki poprawy (po czym poznam, że jest lepiej?):

---

9. Sojusznicy/sojuszniczki (kto może wesprzeć?):

Materiały do ćwiczenia
Krok 5. Karta planu wsparcia anty-ableistycznego

1. Opis sytuacji:

---

2. Mechanizmy ableizmu:

---

3. Interwencja natychmiastowa:

---

4. Praktyki w klasie:

---

5. Praktyki w skali szkoły:

---

6. Plan działań – jutro:

---

7. Plan działań – w miesiąc:

---

8. Wskaźniki zmiany:

---

9. Sojusznicy/sojuszniczki:

Scenariusz zajęć

“Równość w praktyce: prawa kobiet”

Grupa docelowa

Młodzież 15–19 lat

Czas trwania

90 minut

Metody

- Praca w grupach
- Analiza sytuacji,
- Dyskusja,
- Praca z aplikacją mobilną
10 KROKÓW

Materialy

- Markery
- Flipchart
- Taśma malarska (do zaznaczania przestrzeni)
- Kartki
- Długopisy
- Telefony (1 na grupę) z aplikacją mobilną 10 KROKÓW
- Kolorowe karteczki (3 kolory)

Cele warsztatu

- Zrozumienie, czym są prawa kobiet i dlaczego dotyczą wszystkich.
- Rozpoznanie nierówności i stereotypów w codziennych sytuacjach.
- Ukazanie, jak drobne zachowania mogą prowadzić do poważniejszych naruszeń praw.
- Wzmocnienie postaw reagowania i odpowiedzialności.

Rozgrzewka: „Zgadzam się / nie zgadzam się” (15 min)

Na podłodze osoba prowadząca zaznacza linię dzielącą przestrzeń na dwie sfery: ZGADZAM SIĘ – NIE ZGADZAM SIĘ. Można do tego celu użyć taśmy malarskiej, położyć na ziemi lub przykleić na ściany kartki z odpowiednimi napisami.

Osoba prowadząca odczytuje zdania:

- „Dziewczyny i chłopcy są dziś w szkole traktowani równo.”
- „Każda osoba w klasie ma takie samo prawo do wypowiedzi i zabrania głosu.”
- „Prawa kobiet to temat, który dotyczy także chłopców i mężczyzn.”

Uczestnicy/czki odpowiadają na każde pytanie ustawiając się w wybranej przez siebie części: ZGADZAM SIĘ lub NIE ZGADZAM SIĘ.

Po każdym pytaniu osoba prowadząca prosi kilka osób, aby uzasadniły swój wybór. Ważna zasada: nie komentujemy wypowiedzi innych, mówimy tylko w swoim imieniu, o swoim wyborze.

Codzienne sytuacje – gdzie są prawa kobiet? (20 min)

Osoba prowadząca dzieli uczestników/czki na 3-4 osobowe grupy. Każda grupa losuje jedną kartę z sytuacją (str. 36)

Osoba prowadząca zapisuje na flipcharcie pytania:

1. Co dokładnie się wydarzyło?

(Podajemy tylko fakty, bez ocen – kto, gdzie, co zrobił/powiedział)

2. Co w tej sytuacji zwraca uwagę i dlaczego?

(Jakie kwestie budzą wątpliwości, niezgodę?
Np. język, brak reakcji, stereotypy, nierówności)

3. Kogo dotyczy ta sytuacja?

(Czy sytuacja dotyczy jednej osoby, grupy?)

Każda grupa odpowiada na pytania i zapisuje swoje odpowiedzi, następnie w ciągu 1 minuty prezentuje pozostałym osobom wyniki swojej pracy.

Ćwiczenie z aplikacją 10 kroków (25 min)

Każda grupa kontynuuje pracę z sytuacją z poprzedniego ćwiczenia. Uczestnicy/czki zapoznają się z aplikacją 10 KROKÓW. Osoba prowadząca prosi, aby każda grupa przeczytała opisy następujących kroków:

- Klasyfikacja
- Symbolizacja
- Dyskryminacja
- Polaryzacja

Zadaniem każdej grupy jest dopasowanie sytuacji ze swojej karty do jednego lub więcej kroków z listy oraz uzasadnienie swojego wyboru.

Uczestnicy/czki zapisują odpowiedzi na kartce i krótko je prezentują.

Co możemy zrobić? – reagowanie i wsparcie (20 min)

Każda grupa dopisuje do sytuacji, nad którą pracowała:

- 1 sposób reakcji jako świadek,
- 1 sposób reakcji jako osoba, której dotyczy opisana sytuacja,
- 1 sposób reakcji jako kolega/koleżanka osoby, której dotyczy ta sytuacja.

Każda grupa prezentuje swoje odpowiedzi.

Osoba prowadząca może dodać pytanie do samodzielnej refleksji: Czy moje zachowanie zawsze jest w porządku wobec innych? Jak mogę zareagować jeśli to ja inicjuję lub rozwijam sytuacje, w których pogłębiają się nierówności lub utrwalają stereotypy?

Podsumowanie (10 min)

Osoba prowadząca prosi, aby każdy uczestnik/czka zapisał/a na kolorowej karteczce swoją odpowiedź na poniższe pytania – każdemu pytaniu przypisany jest jeden kolor

- „Dziś zrozumiałem/am, że...”
- „Jedna rzecz, na którą będę teraz bardziej uważać, to...”
- „Prawa kobiet są ważne, bo...”

Osoba prowadząca przygotowuje trzy arkusze papieru, na których zapisane są powyższe zdania. Każdy uczestnik/czka dzieli się swoimi refleksjami i przykleja karteczkę w odpowiednie miejsce.

Materiały do ćwiczenia "Codzienne sytuacje – gdzie są prawa kobiet?"

OPISY SYTUACJI

1. Podczas przygotowań do szkolnego wydarzenia nauczyciel dzieli klasę na dwie grupy: dziewczyny mają zająć się dekoracjami i kontaktem z gośćmi, a chłopaki sprzętem technicznym i nagłośnieniem. Nikt nie pyta uczniów o ich preferencje. Kiedy jedna z dziewczyn mówi, że chciałaby zająć się dźwiękiem, słyszy, że „to raczej męska robota” i żeby „nie komplikować”.
2. Na lekcji nauczyciel kilkakrotnie przerywa wypowiedzi jednej uczennicy, poprawiając jej sposób mówienia. Kiedy robi to samo chłopak, reakcja nauczyciela jest łagodniejsza i kończy się żartem. Po lekcji uczennica mówi koleżance, że następnym razem nie będzie się zgłaszać, bo „i tak zostanie skrytykowana”.
3. W klasowej grupie na komunikatorze pojawia się przerobione zdjęcie jednej z uczennic z ironicznym podpisem. Kilka osób reaguje śmiechem lub komentarzami. Nikt nie zgłasza sprawy nauczycielowi, bo „to tylko internet” i „przecież ona też się śmieje”.
4. Podczas wyborów do samorządu szkolnego część uczniów/uczennic komentuje, że kandydatka „za bardzo się narzuca” i „jest zbyt emocjonalna”. O kandydacie, który zachowuje się podobnie, mówi się, że jest ambitny i wie, czego chce.
5. Na lekcji wychowawczej poruszany jest temat przyszłych planów zawodowych. Kiedy dziewczyna mówi, że chce studiować informatykę, kilku uczniów/uczennic reaguje zdziwieniem. Pada komentarz, że „to trudne studia” i że „dziewczyny nie znajdują się na informatyce”.
6. W czasie pracy w grupach jedna z uczennic regularnie zapisuje pomysły innych, ale jej własne propozycje są pomijane. Kiedy zwraca na to uwagę, słyszy, że „przesadza” i że „wszyscy mają takie same szanse”.
7. Na przerwie kilku uczniów/uczennic żartuje z zachowania dziewczyny, która często zabiera głos na lekcjach. Mówią, że „lubi się popisywać” i „zawsze musi być najmądrzejsza”. Z czasem coraz mniej osób siada obok niej w ławce.
8. W czasie przygotowań do klasowej prezentacji część uczniów/uczennic ustala plan spotkań i podział zadań bez zapraszania wszystkich. Gdy jedna z pominiętych osób pyta, dlaczego nie została uwzględniona, słyszy, że „tak było szybciej” i że „nie każdy musi być we wszystko zaangażowany”.
9. Podczas lekcji jedna z uczennic zwraca uwagę, że sposób, w jaki klasa omawia pewien temat, jest dla niej niekomfortowy. Kilka osób okazuje niezadowolenie, a ktoś mówi, że „zaraz znowu zacznie się dyskusja” i że „nie można już normalnie rozmawiać, ani żartować”.
10. Kiedy nauczyciel proponuje losowy podział na grupy, kilka osób protestuje, mówiąc, że „z niektórymi i tak się nie da pracować”. Ostatecznie skład grup zostaje zmieniony, a te same osoby ponownie trafiają do zespołów, w których rzadko mają wpływ na decyzje.

Kraków

 Nauczycielska
Akademia Praw
Człowieka

**HUMANITY IN
ACTION**

Polska

www.uprzedzuprzedzenia.org

facebook.com/HIAPolska

instagram.com/humanityinaction.pl

poland@humanityinaction.org

(+48) 22 635 01 50